

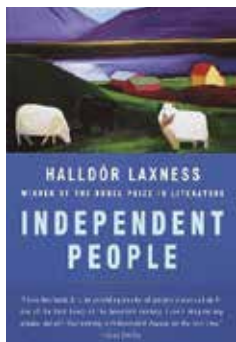

מרית בן ישראל
צילום: דודו בכר

ילדות

ילדות היא השורש, כל מה שאת עשויה להיות נמצא בך בילדותך באופן גולמי, אבל הרבה יותר מרוכז ועוצמתי – אומרת מרית בן ישראל, סופרת ובעלת הבלוג "עיר האושר"

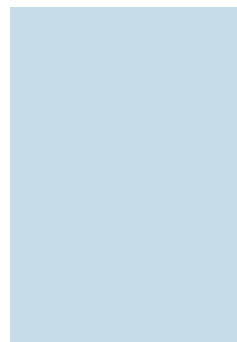
נועה אסטרייכר

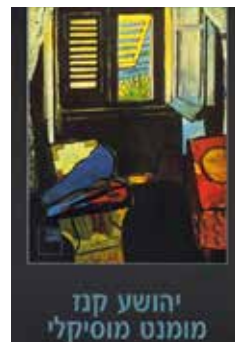
Independent People
Halldór Laxness
Vintage Books, 1945

ספר הדקדוק הפנימי
דויד גרוסמן
הוצאת הספרייה החדשה, 1991

גילגי
אסטריד לינדגרן
תירגמה משוודית: אביבה חיים-היימן, הוצאת ש. זק, 1956

מומנט מוסיקלי
יהושע קנז
הוצאת הספרייה החדשה, 1995

ילדות
מקסים גורקי
תירגמה מרוסית: נילי מירסקי, הוצאת עם עובד, 1995

אומרת לינדגרן. הכל משחק אצל גילגי, בלי שום השלכות ובלי שום התנשאות. באחד משיאי הספר, כשהמורה מתקנת לה תשובה שגויה בחשבון, גילגי קצת מתפלאת על המורה: אם היא יודעת את התשובה, למה היא שואלת? (ובאמת – מה הטעם בלימוד כשהתשובות נתונות מראש?) רווח והצלחה ואושר מזוקק, זה מה שהיה לי הספר בילדותי.

"ספר הדקדוק הפנימי" כבר הוזכר במדור זה, בזכות דמות האם הנוראה. ב-2010 פורסמה בהוצאת הקיבוץ המאוחד את "כשדויד גרוסמן פגש את ויטו אקונצ'י", שבו קשרת בין העיסוק של הגיבור, אהרן, בשפה ובין תלאותיו עם גופו.

יש דרכים רבות לקרוא ב"ספר הדקדוק הפנימי" ובגופו של אהרן, אבל בהקשר הנוכחי בחרתי בו בגלל איזו מהות ילדית שהוא מזוקק לטעמי; אהרן המתבגר הריאליסטי לכאורה הוא בעצם גיבור שלוקח על עצמו מעללים בקנה מידה מיתולוגי: לטהר את השפה, לשנות את הביולוגיה, לעצור את הזמן. "אם משהו בלתי אפשרי הוא יוכיח ההיפך". ואת כל זה הוא עושה בשיטתיות, ביומרה עוצרת נשימה, בהרואיות שנידונה להתרסקות בקנה מידה מיתולוגי. את ההיכרס הזה, המגלומני שניזונה מבורות (שהיא בין השאר מלה נרדפת לכנפיים שעוד לא קוצצו), אני זוכרת מבפניי-הבפנים של ילדותי.

הבחירה האחרונה שלך, "Independent People", לא תורגמה לעברית מעולם, אף על פי שזיכתה את מחברת בפרס נובל לספרות ב-1955.

הלדור לקסנס, שקרא לספר "סאגת גיבורים" אף שעל פניו הוא לגמרי ריאליסטי, היה בתקופות שונות של חייו קתולי, סוציאליסטי, אקספרסיוניסטי וסוריאליסטי, סתירות שמלמדות על מורכבות ובעיקר על גמישות מופלגת בנקודת המבט. זה לא רק ספר על ילדות, אבל הקטעים הכתובים מנקודת מבט ילדית הם מן העוצמתיים שקראתי בחיי. הם לוכדים את הקו הנויל בין דמיון למציאות, את התת-מודע המיתי האינטואיטיבי של העולם לפני שהוא מנוקו ומוכח. לקסנס מנווט ברגישות, בחוכמה, באירוניה, בצלילות, בדבוקה של תחושות ורגשות, כולל סצינה קורעת לב של כמעט גילוי עריות שמסופרת מנקודת המבט של ילדה על סף הנשיות. לו נגזר עלי לקרוא רק שלושה ספרים בחיי, זה היה אחד מהם. הגיע הזמן שיתורגם.

שמסתכם לא פעם בעמימות, בסתירות, בקצוות פרומים. ובין אם הוא מנסה לפענח את סודו החמקמק של היופי (תהייה פילוסופית שעוברת כחוט השני בכל ארבעת הסיפורים) או את "הסוד שכל איש נושא כמו שד" – אין שום יעד בלתי ההתכוננות, חשיפת התנועה המתמדת, החיכוכים הבלתי פוסקים בין הרגשות, התחושות והמחשבות. ובמובן הזה, "מומנט מוסיקלי" אוצר ומבשר את הסופר שקנו יגדל להיות, כשם ש"ילדות" של גורקי מוביל לריאליזם הסוציאליסטי.

בבלוג שלך כתבת לא פעם עד כמה לא אהבת להיות ילדה. איזה ספר דיבר אל לבך במיוחד באותן שנים? אם ספרים הם מראות (וזה מה שהם, אם שואלים אותי), "גילגי" היה בשבילי "הראי של ינפא", אותו ראי קסמים מהארי פוטר, שמראה לכל אחד את משאלתו העמוקה ביותר. ספרים רבים מוקדשים למצוקתם של מבוגרים הלכודים בעבודה לא מספקת, בחיים מנוכרים. אבל איש אינו מתרגש מחוסר החירות של ילדים, מחוסר האוטנטיות של חייהם. מי שדואג לצרכיהם מחליט גם מתי יקומו ומתי ישכבו, לאן יילכו, מה ילבושו ואיך יתנהגו. שנאתי להיות קטנה. כל כך רצייתי להיות אדונית לעצמי. ואז הגיעה "גילגי", ילדה שאמה מתה בלידתה ואביה אבד בלב ים.

לא מדובר בהורים "רעים", ואף על פי כן גילגי מאושרת ביתמותה. היא גרה "לבדה, לבדה" (פעמיים כי טוב), "לא אב לה ולא אם... אין מי שמצווה עליה לעלות על משכבה דווקא ברגע המשעשע ביותר, ואין מי שיכריחנה לשנות שמן דגים כשחשקה נפשה בסוכריות". ובמלותיה של גילגי עצמה: "ללא ספק טוב ביותר לילדים לחיות חיים מסודרים במקצת. על אחת כמה וכמה כשהם זוכים לסדר אותם בעצמם". והמספרת, תבוא על הברכה, נותנת לה גיבוי מלא: היא מציידת אותה בכוח פיזי עצום ובארגו של מטבעות זהב, כלומר בעצמאות כלכלית. היא מניחה לה לעשות כל מה שאסור: להיעדר מבית ספר, לפצח ביצה על הראש, לשקר בלי חשבון. והיא לא מסתפקת בעבירות קלות של נימוסים ומוסכמות. גילגי עושה גם את הדברים האסורים באמת: היא קופצת מהגג, נוגסת בפטרייה לא מוכרת, מערה לגרונה קוקטייל שלם של תרופות... לעתים נדמה שהספר כולו אינו אלא תשובה מורחבת לנויפה הקבועה המרחפת מעל ראשי ילדים: "זה לא משחק!" או זהו, שֶׁפֶן,

מדוע בחרת דווקא בנושא הילדות? יש משחקי חברה כאלה, שבהם ממיינים אנשים: האם אתה איש של יום או של לילה, של חורף או של קיץ, חתולים או כלבים. החלוקה הקובעת מבחינתי היא בין אנשים שמחוברים לילדותם לאלה שנכרתו ממנה כביכול ועברו לצד השני. "כביכול" – כי ילדות ובגרות הן לא טריטוריות נפרדות ואדם שנקרת מילדותו לא נראה לי יותר סביר מעץ שנקרת משורשיה. הבוטניקה של הנפש היא אמנם יותר פלאית מן הבוטניקה הרגילה – יש חיים אחרי ההיכרות, אבל באיזה מחיר? תמיד חשבתי (במובן ידעתי) שגילים לא מתחלפים. הם מצטברים. כלומר, את ממשכה להיות בת חמש ובת 12 וכן הלאה. אלה פשוט שכבות שונות של הנפש, חלקן פעילות ומודלקות – גם במובן דלק וגם במובן דלקת – ואחרות רדומות או מושקטות. אנשים שמזוללים בילדות נוטים לשכוח שהבגרות מביאה איתה גם חסימות וצמצומים. ידע הוא לא רק ברכה, כפי שמסביר קרל אובה קנאוסגורד ב"מוות כמשפחה": "ידע הוא מרחק, ידע הוא קיפאון, והוא אויבה של המשמעות". ובו בזמן אני מאמינה (שוב, יודעת) שהילדות היא השורש (במובן הדקדוקי) שממנו נגזרים כל הגילים הבאים, שכל מה שאת עשויה להיות נמצא בך כבר בילדותך, באופן גולמי ולא מפורט אבל גם הרבה יותר מרוכז ועוצמתי. "ילדות" של גורקי, בתרגומה הנפלא של נילי מירסקי, נפתח כמות אביו של גורקי ומסתיים כמות אמו. זהו ספר שבו נפקה ילד לעולם ולמורכבותו. גילויי האכזריות המבעייתיים, כמו האנושיות, החסד והתום, מתוארים כולם בחושניות עזה, בפליאה, בהומור, בכאב ובייאוש. ובין שלל הטיפוסים מזוהרת המופלאה שבסכנות הספרותיות.

מעטים מהסופרים שכותבים על ילדותם מצליחים לחמוק מהנימה הנוסטלגית והמצורך למצוא חן. במה יהושע קנז שונה מהם?

"מומנט מוסיקלי" של קנז מתחיל בדיוק כמו "ילדות" של גורקי, בגופה ששוכבת על הרצפה. אצל גורקי זה אביו ואצל קנז סבו. אבל בעוד ש"ילדות" מלווה את הפצעתו של האני המוסרי, החברתי, קנז מתאר את הולדתו של האני האישי והאסתטי. הוא מתחקה אחרי הגדרות והפרצות שבין עולמם של אחרים לעולמו שלו ומנסה לתאם בין נקודות המבט, ניסיון